

ŽODIS LIETUVAI,

pasakytas mitinge Vilniuje, Vingio parke, 1988 m. liepos 9 dieną

Mieli lietuviai ir visi, kuriuos svetingai laiko Lietuvos žemė!

Reikia galingų manifestacijų, kad galėtume sukrėsti Lietuvos biurokratiją kiekviename žingsnyje. Gal tada ji, kai pradės galvoti apie kitką, atsipeikės, tada bus kitaip. O dabar pradėkime nuo to, kad kiekvienas iš mūsų, turime ar neturime didesnį ar mažesnį butą, namus, stogą viršum galvos, kampą ir kiemą, į kurį turėsime grįžti šį vakarą arba rytoj pas savo tėvus, brolius ir seseris, vaikus, artimuosius. Ką pasakysime jiems, ką pasakysime patys sau likę vieni su savim, ką pasakysime tiems, kurie atgulė amžino poilsio šiandien, vakar ar užvakar, kurie guli šventoje lietuviškoje žemėje ir dar toliau – visuose pasvietuose: Jakutijoje ir Udmurtijoje, netoli Arkties rato ir čia pat, neteisingai sušaudyti tamsiuose ir klaidžiuose Vilniaus kiemuose ir pusrūsiuose.

Pasakysime jiems tai, kad esame viena iš seniausių tautų, kad turėjome didžiulę valstybę ir nepajėgėme jos išsaugoti, kad išgyvenome begalę tautinių išniekinimų, okupacijų, sukilimų, tremčių ir prisikėlimų. Ar taip reikia kalbėtis su gyvais ir su mirusiais? Visa tai būtų graži ir liūdna poezija. Bet svarbiau nūnai yra pasakyti jiems, kad ir tas paskutinis žemės lopas po mūsų kojomis nėra tvirtas, ir mes pabandysime tvirčiau įsispirti į Jį, kad gražiai, tauriai ir paprastai galėtume gyventi ir mirti, jeigu taip pasisuks, sykiu su visu pasauliu, su visomis tautomis, kaip garbinga tauta, kaip nepanikuojantys paskutiniai skęstančios Nojaus arkos plaukikai.

Mums yra daugybė šansų išplaukti, tiktai reikia susirinkti tai, kas priklausė mūsų tėvams ir seneliams, mūsų daiktus ir mūsų žaislus, mūsų vėliavas, mūsų knygas, mūsų bažnyčias ir visas mūsų relikvijas. Ir tegul mums niekas netrukdo. Nes galutinėje sąskaitoje visi esam tokie pat vargšai.

O svarbiausia kiekvienam mūsų reikia prisiminti, kad mes turime nepakartojamas ir nemirtingas, unikalias sielas. Aš nesakau, kad kiekvienas mūsų, išaugintas kaip ateistas ar indiferentas, cinikas, pragmatikas ar nihilistas, nuo rytdienos imtų tikėti į Dievą, tačiau viena iš didžiųjų priežasčių, kodėl šiandien lietuviai tokie baikštūs, skeptiški, pasimetę, apatiški yra ta, kad visi mes išaugom šėtono paunksmėje. Tiktai aukštesne, nebijokime pasakyti – kosmine žmogaus pašauktim – tikint yra sukrovusios žiedus ir išsiskleidusios visos pasaulio kultūros, tautos ir civilizacijos. Aukštesne, dvasine, žmogaus prigimtimi tikint, sukurti nemirtingi meno kūriniai, pastatytos bažnyčios, rūmai, dvarai, tėvų pirkios. Nebijota numirti vardan savo tautos. Aukoti ir pasiaukoti.

Aukštesnį ir tauresnį pradą privalome įžiūrėti gamtoj, kad galėtume ją apginti. Ar svetima tai moderniajai civilizacijai, XX a. technokratijai ir busimam ateities kompiuterių ir superlaidumo amžiui? Toli gražu – ne. Mūsų nelaimė, kad tai, kas sukurta ir kuriama Lietuvoje, yra neskoningas ir nešvarus monstras. Monstras yra išgarbintoji mūsų kosmopolitinė architektūra, kolūkinės gyvenvietės, monстраи yra mūsų išgarbinti fabrikai, jėgainės, mūsų pačių klebančios, amžinai remontuojamos ir nesuremontuojamos mašinos. Mums, kaip ir daugeliui neteisingai orientuotų vidurio ir rytų Europos šalių, gresia groteskinis konglomeratas iš socializmo ir kapitalizmo atliekų.

Kiekviename žingsnyje, kiekvienu savo žodžiu ir veiksniu mes turėtume siekti, kad mūsų veiksmas, funkcija pereitų į plastiką, o plastika į dvasią, – grožio ir gėrio vienybę. Tokią civilizacijos perspektyvą regėjau Japonijoje, kuri giliu senųjų, vidutinių ir naujųjų amžių suderinamumu man priminė Lietuvą. Kažkas panašaus galėjo būti ir Lietuvai artimojoje Suomijoje, jeigu jos tėvų palikimo, tradicijų, charakterių, polinkių unikalumo nebjaurotų neskoningas amerikozizmas.

Daug kas svetimo ir grėsmingo Lietuvai gali pasikartoti iš sumaitotos socialistinės Lenkijos. Didžiai

gerbdamas šią tautą, su kuria mus sieja ne tik daugelis nuoskaudų, bet ir gražių praregėjimų, negaliu ramiai žiūrėti į jos dramą, konvulsišką pasimetimą dabartyje.

Mes turime ieškoti savo kelio, laikytis savų papročių ir tradicijų, savo kultūrinio palikimo, turime dar sykį sugrįžti į tvirčiausias iš tvirčiausių pilių ir tvirtovių – į lietuviškas galvas, kad išsilaikytume ne kaip trečiarūšė, o unikali tauta tarp tautų, suvereni valstybė tarp tokių pat suverenių valstybių.

Ne kartą esu kalbėjęs ir rašęs, kad man nepatinka aborigeno statusas, kad nenoriu gyventi Lietuvoje kaip kokiam zulusų rezervate.

Saugokitės tų, kurie nuolat pabrėžia, kad esam žemdirbių šalis, kurie nori priminti, kad mums nereikalinga aukštoji žmogiška sąmonė, savi politikai ir kariniai veikėjai, savi įmonių, institutų, susivienijimų direktoriai, savi lakūnai ir savi šturmanai, savo atominių jėgainių specialistai ir kosmonautai. Šimtmečiais prieš Ciolkovskį lietuviai turėjo Simanavičių, o 1933 – Darių ir Girėną, įrodžiusius, kad mes pajėgūs ne vien imt iš pasaulio, bet ir duoti jam proto, taurumo, jėgos ir garbės pavyzdžius.

Išvykite iš rimtų ir nerimtų, mokytų ir nemokytų mūsų vyrų ir moterų žodyno idiotišką pasiguodimą – „esam maža tauta“. Nėra mažų ir didelių tautų.

Dar prieš karą B. Sruoga yra pasakęs, kad jeigu didelė tauta, tai joje yra daug durnių. O jeigu maža... jeigu netgi taip? Šioje pasaulio būsenoje tektų prisiminti indų pasaką apie pelę ir dramblių, – čia jau ne mano, o mano vieno gyvo ir mirusio draugo išmintis: „Pelė niekadęs neįveiks dramblio, tačiau lemiamu momentu jinai gali įlįsti į straublį ir tada pakutenti, kad šita išpampusi rupūžė pradės baisiai čiaudėti“. Arba japonų išmintis: „Ar gali nupiepęs vyriokas, tarkime, Lietuva, įveikti milžiną?“ Taip, be abejonės taip, tiktai reikia nutaikyti momentą, kada milžinas atsistos ant mažojo kojos pirštelio.

Ir dar. Lietuvoj jau prieš karą vienas rimčiausių mūsų istorikų Ignas Jonynas suformulavo, kam Lietuvai reikalingas Vilnius. Ar tiktai tam, kad „mes be Vilniaus nenurimsim?“ Ne – su Vilnium mes paveldim Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės kultūrinę tradiciją, su Kaunu atsiduriame tiktai tokiame statuse kaip Latvija ir Estija. Štai kodėl Vilnius, Oskaro Milašiaus žodžiais tariant, yra Šiaurės Atėnai; štai kodėl vengras mūsų bičiulis ir bendraamžis A. Boitaras gali ramiai atsidusti – „per Lietuvos istoriją tegalima pilnutinai atsekti ir paaiškinti daugelio Vidurio ir Rytų Europos istorijas, nes tai pilniausias ir savaimingiausias istorinis modelis“. Lietuvai reikalingas Vilnius su kiekviena savo plyta, kiekviena savo bažnyčia ir vienuolynu, cerkve, madresa ar kinese. Ir be jokios abejonės – su sinagoga ar sinagogomis, nes Vilnius yra ir kitos amžinoj diasporoj spurdančios tautos – žydų šventasis miestas. Vienas iš 6 Europoje, gal gražiausias prieš ar po Amsterdamo. Vilnius yra mums ir pasauliui. Ir visa tai Geda verčia ant mūsų vargšų socialistinių pečių? Visos tos utopijos mūsų nugalėtojų, pilkoj, silikatinėj, kolūkinėj Lietuvoj, kur tiek baimės, tamsos, nesuvestų sąskaitų? Kur ateistas nesusišneka su tikinčiu, komunistas su nepartiniu, lietuvis su rusu, rusas su lenku ar totorium? Taip, čia, nes čia yra vienintelė vieta mums gyventi ir numirti, išpirkti būtas ir nebūtas nuodėmes, supūt su černobylių ir ignalinų radioaktyvizuotais kaulais.

Bet prieš tai mums reikia naujų mokytų vyrų ir moterų, naujų diplomatų, juristų ir ekonomistų. Mums reikia atvertų durų į visą pasaulį – Krokuvos, Berlyno, Miuncheno, Fraiburgo ir Fryburgo, Grenoblio, Romos ir Paryžiaus universitetus.

Jų reikia ir rusams ir latviams, ir ukrainiečiams. Tai visos didžiulės valstybės kuo skubiausiai tvarkytinas reikalas.

Mums reikia naujų Vaižganto ir Putino tipo kunigų, kurie pakeistų susikompromitavusius psichiatrus. Mums reikia tiesos, širdies ir meilės, o pirmiausia naujo, gilaus fundamentinio tikėjimo žmogaus pašaukimu žemėje.

Tokioje šviesoje aš norėčiau matyti tuos, kurie stovi čia jauni ir gražūs, kurie gyvens po mūsų, o mes ramia širdžia galėsime iš čia pasitraukti. Pasitraukdamas noriu pasakyti pasiūlymą tylos minute pagerbti tuos, kurie ilsisi Sibiro, Jakutijos platybėse.

Sąjūdžio žinios, 1988.VII.19, Nr. 10, p. 1–3.

Skaitmeninta iš:

Atgimimo balsai, sudarė Jonas Šlekys, Vilnius: „Vyturys“, Lietuvos rašytojų sąjunga, 1991, p. 56–60.